

Gérol Györgyi

Magyar irodalom spanyol nyelven

A nyelve által bezártságra kárhoztatott magyar irodalom képe unos-untalan előkerül, ha a magyar kultúra külföldi ismertségéről, esetleg elismertségéről esik szó. Az is közhelyszámba megy, hogy a miénk – mint a kis népeké általában – befogadó kultúra. A hungarológiával is foglalkozó Klaniczay Tibor pedig még tovább megy: „a nemzetközi tudomány szemében a magyar nyelvi, irodalmi, történelmi, néprajzi témák, vagyis együttvéve a hungarisztika nem tűnt elég érdekesnek, a vele való foglalkozásban nem látnak elég fantáziát. Egy külföldi kutató, legyen az holland vagy francia, többet vár, mondjuk a bolgárnak a kutatásától, mint a magyarétól. Nem szabad általánosítanunk, de a tapasztalat azt mutatja, hogy mindenütt többet foglalkoznak más európai kis nemzetekkel, mint a magyarral” (Klaniczay 1990: 133–134). Tehát még a kis népek sorában is hátul kullogunk.

Miként nyithatnánk, ha nem is kaput, de legalább ablakot, amelyen át a külföld pillantást vethet irodalmunk gyöngyszemeire? Természetesen a legkiválóbb művek nem kevésbé kiváló fordításai révén, világnyelvekre lefordítva a magyar irodalom legjobbjai a világ minden tájára eljuthatnak. A kis nyelvek régi bevált módszere ez: Ibsen és Strindberg is német fordításban lett világhírű. Ilyen és hasonló gondolatokkal a fejében láthat neki az érdeklődő, hogy feltérképezze „hírünket a világban”. Okoskodásunk szerint a lassan már 400 milliónyi spanyolajkú könyvespolcain vaskos kötetekben sorakozhat irodalmunk legjava ékes spanyol nyelven. Bár némi gyanúra ad okot, ha belegondolunk: bizony a nem kevésbé kiváló spanyol és latin-amerikai művek magyar fordításai is szerényen elbújnak a francia, angol nyelvű irodalmak képviselőinek népes serege mögött...

A könyvkiadásban az első nyomot a húszas években találjuk. De vajon lehetséges-e, hogy a XIX. század második felében németre, angolra, franciára, olaszra fordított Petőfi, Jókai híre nem jutott el korábban spanyol nyelvterületre? Tudjuk, hogy Európa e két végvára, Spanyolország és Magyarország között már csak földrajzi távolságuk miatt is elenyészőek voltak a kapcsolatok, azzal együtt, hogy történelmünk egy szakaszában egyaránt a Habsburg-ház fennhatósága alá tartoztunk. Közvetlen érintkezés gyakorlatilag nem lévén, csupán a **világirodalom** közvetítésével találkozhat a két kultúra. Ferenczi László felhívja a figyelmet arra, hogy a „világirodalmi műveltség fogalmával rop-

pant körültekintően kell bánnunk. E fogalmak állandóan változnak...” (Bart–Rákos 1981: 19). Koronként is változnak, de nemcsak időben, térben is más lehet a súlya egy-egy nemzetnek. Koronként változhat az irodalom szerepe a befogadó kultúrában, ezen belül a fordítás szerepe – azaz magának a kultúrának a nyitottsága és ennek a nyitottságnak az irányultsága. „A kapcsolat az eredeti és fordítása között [...] koronként változik – aszerint, hogy a két összehasonlítható tradíció, az eredeti mű eredeti társadalmi, kulturális környezete és a belőle készült fordítást befogadó irodalom környezete hogyan viszonyul egymáshoz, szűkebben pedig, nyilván attól is, milyen szerepe van a fordításnak a befogadó irodalomban, egyáltalán milyen szerepre aspirálhat egy idegen irodalmi mű, miféle várakozást kell kielégítenie, mármint ha egyáltalán van piaca” (Bart–Rákos 1981: 265).

A spanyol irodalom az arany században populáris színháza révén – mint Shakespeare Angliájában – igazán széles közönségre tett szert hazájában, drámaírói a kor művelt Európájának is sikerszerzői voltak. „Itáliában és Franciaországban a komédiások, hogy növeljék nyereségüket, kiírják a plakátokra, hogy Lope de Vega egyik darabját adják elő, és ez elég ahhoz, hogy ne férjen be a sok ember a színházba, a sok pénz pedig a kasszába” – írja 1636-ban az olasz Fabio Franchi (Casado Velarde 1988: 126). Európa „hispanizálódik”. Sorjáznak a Cervantes-művek, a misztikusok, a XVII. századi színház, a pikareszk regény fordításai különböző európai nyelveken, leginkább franciául és olaszul. V. Károly birodalmának széthullásával a spanyol nyelv és kultúra európai hegemoniája is megszűnik. Babits Calderónról írva idézi Shelley-t – hogy az angliai fogadtatásról is szóljunk – *Az európai irodalom történetében*: „Shelley-t annyira meghattotta a Mágico prodigioso, ez a ’spanyol Faust’, hogy nem átalította, mint szerényen mondja ’reávetni a maga szavainak sűrű fátylát’. Ezen a fátyolon át csakugyan szép...” (Babits 1979: 182). Ez a megjegyzés arra is rávilágít, hogy a magyar irodalom jelesei bizony még a spanyol irodalom legismertebb és legünnepeltebb műveire is fanyalogva tekintettek: nemcsak a kortársak nem vettek tudomást róluk, de a művelt utókor is idegenkedést érzett. „Mindaz persze, amit most mondok, a spanyol vers és szellem tökéletes ismerésén alapul. De ahol a megértésnek ilyen akadályai vannak, ott végződik éppen a világirodalom – és kezdődik a nemzeti irodalom... A színdarabokban Calderón, úgy, mint Lope de Vega, ’a spanyol nemzeti lelket fejezik ki’. Ez a folytonos spanyol grandezza számomra, bevallom, emberietlen és elvezhetetlen. Fületem hasogatja a színpadi ékesszólás, s minden érzésemet sérti a nem kevésbé színpadi becsületérvés. Itt megint a nemzeti szempont az, amit a megértéshez segítségül kellene hívni, s amit én nem vagyok hajlandó segítségül hívni. Ha nacionalista vagyok, magyar vagyok: mi közöm a spanyolokhoz” (Babits 1979: 181–182).

Szerb Antal már rokonszenvvel fordul a spanyol irodalom felé, sokkal több alkotását és művelőjét ismerteti, mint Babits a világirodalom történetében. „Ha Calderón nagyon is barokk vonásai és a spanyol katolicizmusból folyó különösségei következtében idegen is maradt az európai színpadon – a német romantika rövid lelkesedésétől eltekintve –, költői nagyságához nem férhet kéttség. Mint Shakespeare, ő is elsősorban költő: szavainak ellenállhatatlan gazdagságával ömlő árja még fordításban is magával ragad, és igazat kell adnunk a német romantikusoknak, A. W. Schlegelnek: 'Calderón igazán költő, ha valaki megérdemli ezt a nevet'...” (Szerb 1941: 313) Kosztolányi pedig megtanult spanyolul, és egész sor spanyol költőtől fordított, főleg a 98-as nemzedék verseiből. Calderón *La señora y la criada* [Úrnő és komorna] c. darabját is ő ültette át magyarra, Németh László, Nagy László főleg Lorcát fordít. Láthatjuk, hogy bár néhány jelentős magyar író-költő ráérezett az oly távoli spanyol irodalom lelkére, rátalált „az olvasmányélmény ellenállhatatlan vonzására” – ahogy Géher István fogalmaz (Bart–Rákos 1981: 69), e ritka találkozásokból azonban csak kevés gyümölcs, kevés fordítás született, így Hispánia irodalma továbbra is az ismeretlenség, a távolság ködébe veszett, a magyar kultúra „világirodalmának” nem lett része.

A nyelvi és történelmi okokból egyaránt kevésbé szerencsés magyar irodalom ugyan mikor kerülhetett a spanyol szakemberek és közönség látókörébe? Legkorábban valószínűleg fejlődésének abban a pillanatában, amikor egész Európa a magyarokra figyelt: az 1848-as szabadságharc idején. És ezzel eljutottunk **Petőfi**hez, a szabadságharc vezéralakjához. 1846-ban készül el az első bécsi kiadás, majd 1855-ben a német nyelvű összes, 1872-ben franciául jelenik meg, Cassone fordítja olaszra. E fordítások révén jut el az amerikai kontinensre: tudomásunk szerint 1883-ban spanyolul megjelent verseit francia, esetleg német fordításból ültette át a kubai Diego Vicente Tejera. 1871–1891 között 17 verset fordított le, a ciklus címe *Cantos madgiares*. 1894-ben Benjamin Giberga, ugyancsak kubai költő a legjelentősebb kubai irodalmi lapban, a *La Habana Elegante*-ben megjelenteti a *Fa leszek, ha fának vagy virága* című Petőfi-vers fordítását. De José Martí kubai nemzeti költő korabeli leírásából tudjuk, hogy e néhány fordítástól eltekintve is a literátus értelmiség körében olvasták Petőfi verseit, főleg francia fordításban. Mi motiválta ezt az érdeklődést? Minden bizonnyal a történelmi sorsközösség érzése: Kuba a század utolsó évtizedében függetlenségéért harcolt a gyarmattartó Spanyolország ellen.

Petőfinek Spanyolországban is megjelenik két verse 1888-ban a venezuelai Isaias E. Muñoz fordításában, 1897-ben az *Ilustración Guatamalteca* c. folyóirat közli 5 költeményét. 1907-ben Juan Luis Esterlich cikket jelentet meg a *Revista Contemporánea* c. madridi folyóiratban Petőfiről, és 7 verssel is il-

lusztrálja. Valószínűleg ezek az első fordítások, amelyek magyarból készített nyersfordítások alapján születtek, harmadik nyelv közvetítése nélkül. Még megjelenik néhány költeménye folyóiratokban, de az igazán jelentős esemény önálló, 38 verset tartalmazó kötetének megjelenése 1921-ben a barcelonai Editorial Cervantes gondozásában. A kötet verseit francia, olasz és német nyelvből fordították, két fordító azonban – mint a jegyzetekből kitűnik – a magyar eredeti alapján dolgozott. A fordítók egyike sem nagy név a hispán irodalomban – Enrique Díez-Canedo kivételével, aki a 98-as nemzedék kifinomult modernista költője és egyúttal a francia, német, olasz irodalom kiváló fordítója.

Petőfi tehát az angol, francia, német, olasz irodalom alkotta világirodalom közvetítésével lett ismert és kedvelt a spanyolajkú országok egész sorában. Legközelebb több mint fél évszázad elmúltával, halála 125. évfordulójára több kötet is megjelenik egy időben: 1973-ban Kubában, Eliseo Diego és David Chericrián kubai költők fordításában 43 vers, 1974-ben Budapesten a Corvina *Libertad, amor* című válogatása perui és kubai költők fordításában, prózai munkákkal (levelek, naplók, cikkek) is kiegészítve. Majd ugyanebben az évben, Mexikóban egy újabb könyv Telegdy Róth Lajos válogatásában és fordításában. 1980-ban Juan el Paladín címmel David Chericrián költő fordításában adják ki Havannában a *János vitézt*. Salvador Bueno említi, hogy a kubai költő, Fayad Jamís dolgozott *Az apostol* fordításán, későbbi kiadásáról azonban nem találtam adatot (Bueno, S. 1977: 194). A korábbi fordításokkal szemben ezek az átültetések vagy közvetlenül a magyar eredeti vagy az abból készített nyersfordítások alapján, harmadik nyelv közvetítése nélkül jöttek létre, főleg spanyolajkú költők tollából – átültetve ezzel a magyar műfordítás-irodalom hagyományait a latin-amerikai gyakorlatba. Természetes, hogy így történt – tehetnénk hozzá, hiszen e kötetek a magyar irodalom megmutatkozási vágyából születtek a magyar kultúra misszionáriusaiként.

A Petőfi-fordítások ily módon felmutatják a műfordítás-irodalom létrejöttének jellemző helyzetait: a befogadó kultúrában visszhangot talál az eredeti mű, a magyar kultúra kívánt évszázados lemaradást behozva egy új kontinensen megjelenni, a mexikói kiadás esetében pedig feltehetően magyar emigránsok adóztak így „anyakultúrájuk”-nak.

Az **Ady**-fordítások már ebből a jellegzetes helyzetből születtek: a hazájukat különböző okokból elhagyó vagy elhagyni kényszerülő emigránsok kulturális missziója révén, talán adósságot törlesztenek, a sikeresek talán megélhetési formát is találnak e tevékenységben. A „szocialista” kornak extenzív fordításpolitikáját leszámítva a magyar irodalom ezen a spontán úton jutott el spanyol nyelvterületre – már ami eljutott.

Ady esetében egy – a fordításait Pablo Laslo néven szignáló – temesvári születésű, az I. világháború után Amerikába hajózó fiatalember viszi magával szülőföldje irodalmát. Mozgalmas élete során bejárja a világot, és mindenütt a magyar költészet lelkes terjesztője, még tagalog nyelvre is lefordítja Adyt. 1927–28-ban Kubában él, ekkor publikálja az első spanyol nyelvű Ady-verseket egy havannai újság irodalmi mellékletében, majd 1928-ban Ady, Babits és Heine költeményeit adja ki saját fordításában egy vékony kötetben. Az 1939-es év Argentínában találja, ahol „*El corazón del mundo. Antología exótica de cuatro continentes*” [A világ szíve. Egzotikus antológia négy kontinensről] címmel ismét válogatást jelentet meg, túlnyomórészt magyar költők verseiből (Ady, Petőfi, Babits, Kosztolányi). Nemcsak saját fordításait közli, itt már az a Gáspár Endre is közreműködik, aki később az aranykor drámáinak magyarra fordítója, valamint Brachfeld Olivér, akinek három évtizedes fordítói munkásságát később még méltatjuk. 1977-ben Ady születésének 100. évfordulójára a Corvina Kiadó megjelentette a költő válogatott verseit a kubai David Chericían fordításában.

A magyar líra harmadik alakja, akinek önálló kötetei láttak napvilágot spanyol nyelven, **József Attila**. Érdekes egybeesésként 1963-ban egyszerre Buenos Airesben és Havannában más-más válogatásban és fordításban jelent meg. Az argentin kötetben 33 versen kívül a Curriculum vitae is megjelent. A fordító, Hugo Acevedo magyar eredetiből dolgozott. A kubai irodalomtörténész és kritikus, Salvador Bueno véleménye szerint „ezeken a műveken túlságosan is látszik, hogy fordítások, hogy egyik nyelvről a másikra átültetett versek (Bueno 1977: 203). A *Corazón Puro* [Tiszta szív] címmel kiadott kezdeti kubai válogatás 1967-ben 65 verset tartalmazó köteté bővül, fordításán Fayad Jamís a magyar „nyersek” alapján hosszú éveken át dolgozik. Jamís és József Attila élettapasztalatai azonosak, az életről, a valóságról nagyon hasonlóan gondolkoznak. Úgy olvassuk a magyar alkotó verseit, mintha spontán módon makulátlan spanyol nyelven születtek volna. József Attila „költői hangja élni kezd a másik nyelven” (Bueno 1977: 203).

Már csak néhány **antológia** számbavétele hiányzik ahhoz, hogy képünk a **magyar líra** spanyol nyelvű jelenlétéről teljes legyen. A magyar költészet mindaddig a legteljesebben, a XIII. századtól a 70-es évekig bemutató kötet a Corvina Kiadó és a havannai Editorial Arte y Literatura közös kiadásában jelent meg 1981-ben. A válogatási és fordítási munkálatok 1974-ben kezdődtek, a 8575 verssornyi, 68 költő 230 költeményét átfogó anyagot kubai költők, legnagyobbbrészt a már többször említett David Chericían tette át spanyol nyelvre. A kiadó törekvése az volt, hogy a fordítások filológiai szempontból

hűek és lehetőség szerint formahűek is legyenek, de főképpen: jó versek legyenek spanyolul.

1992-ben más indíttatású és sokkal szerényebb vállalkozás keretében jelenik meg egy mindössze 13 verset közreadó kétnyelvű könyvecske **América Húngara** címmel, látszólag a Sevillai Expo 92 égisze alatt – de alcíméből következően – *El Nuevo Mundo en la poesía magyar* [Az újvilág a magyar költészetben] – Amerika felfedezésének 500. évfordulója előtti tisztelgésként. Magyar költők Amerikának, a felfedezőknék szentelt versei szólnak meg Szenczi Molnár Alberttől Kányádi Sándorig.

Az irodalmi földrajzban is vannak a leghíresebb kulturális központokhoz vezető kivételezett és favorizált útvonalak. Az ezeken a kizárólagos és kizáró központokon kívül keletkező irodalom nagy része mintha nem is létezne. „Hasonló, bár akaratlan tudatlanságról kell vallomást tennem a magyar költészetrel kapcsolatban, a kortárs magyar költők e csoportjával való találkozásomig, akiknek segítettem abban, hogy megközelítőleg költészetként szólaljanak meg spanyol nyelven is” – olvassuk Jesús Tomé előszavában, melyet az 1999-es Frankfurter Könyvvásáron megjelent **kortárs magyar költői antológiához** írt (99 poesiás 1999: 5). E sorokban újrafogalmazza a „kis” nyelvek örök problémáját, és egyben találóan jellemzi a magyar irodalomnak a külföldre fűződő viszonyát és vice versa: a találkozások végletes esetlegességét térben és időben. A *99 poesiás* c. válogatás fogantatásánál és születésénél is egy magyar emigráns író, a Puerto Ricoban élő Ferdinandy György bábáskodott. A fordításokat is ő készítette María Teresa Reyes Cortés-szel és az idézett Jesús Tomével együtt. A válogatás szempontjairól így vall: „Ennek az antológiának a fordítói nem kívánnak teljes, még csak kellőképpen átfogó képet sem adni a kortárs magyar líráról. A lefordított költőknek a magyar irodalomban elfoglalt helyét sem kívánjuk megítélni. Néhány nagyon kedves barátunknak szenteljük munkánkat, akiknek műveiben gyönyörködtünk. Világos, hogy azok a költők, akik már jártak nálunk Puerto Ricoban, inkább vannak jelen e kötet lapjain, mint azok, akik még ezután jönnek majd el hozzánk. Így hát, a 99 vers csak az első lépés – olyasmi, mint egy apokrif – az ezredvégi magyar költészet spanyol nyelvű bemutatásában” (99 poesiás 1999).

A spanyol nyelven megjelent magyar irodalom nagy részét Spanyolországban, illetve Latin-Amerikában fordították, adták ki. Hogy milyen műveket, mikor, hol – azt leginkább a megfelelő fordító jelenléte, ízlése, személyisége, üzleti érdeke és kapcsolatai szabják meg. Ez szerencsés esetben reprezentatív válogatás, minta volt, de voltak szerencsétlenebb évtizedek is, amikor főképpen az olcsóbb kasszasikereket fordították sorozatban, mint Géher István tanulmányából tudjuk, a fordító is a piacról él (Bart–Rákos 1981: 73–75). A for-

dító a mi esetünkben magyar emigráns. A fordításra vállalkozó spanyolok többsége egy-két könyvnel nem jut tovább, a néhány kitartóbb magyar fordítóval dolgozott együtt (mint pl. J. García Mercadal Révész Andrással). A műfordító itt tehát nem író vagy költő, hanem tisztos iparos vagy bölcsész, a fordított művek között pedig nincs vers, csak próza: dráma, novella, regény.

A lefordított művek listáján végigtekintve láthatjuk, hogy viszonylagos folyamatosság van az egyes fordítói életművek között. A legtöbbet, 27 művet fordító RÉVÉSZ ANDRÁS 1920–1945 között tevékenykedett, túlnyomórészt a madridi Calpe Kiadónak dolgozott, kortárs sikerdarabokat, könnyűműfajt fordított. Az ő nevéhez fűződik **Heltai Jenő**, **Herczeg Ferenc**, **Molnár Ferenc** műveinek megjelenése, de ne feledkezzünk meg két **Jókai**-regényről (*A tengerszemű hölgy*, *Sárga rózsa*) és **Mikszáth Szent Péter** *esernyőjéről*, *A beszélő köntöséről* sem.

BRACHFELD OLIVÉR szinte egyenesen folytatja Révész munkáját 1944–1974 között. Három évtized alatt lefordítja **Karinthy** *Utazás Faremidoba* és *Utazás a koponyám körül* c. regényét, négy Márai-regényt, és az ő keze alól kerülnek ki a **Zilahy**-fordítások. (Az átlag spanyol számára máig ő jelenti a magyar irodalmat.) A 60-as, 70-es, 80-as években elég jelentős a fordítások száma, de a fordított művek is – ezeket az évtizedeket nem fémjelzi egy fordító személye. Ekkor adják ki **Déry Tibor**, **Németh László**, **Füst Milán**, **Mészöly Dezső**, **Ottlik Géza**, **Örkény István**, **Pilinszky János**, **Konrád György** műveit, **Madách Imre** *Az ember tragédiáját*. 1989-ban jelentkezik **Krúdy** *A vörös postakocsijának* fordításával XANTUS JUDIT, akinek tolmácsolásában 2001-ig nyolc regény jelent meg. Újrafordítja a Brachfeld-féle változatban 1957-ben már megjelent **Márai**-könyvet: *A gyertyák csonkig égnek*, majd az *Eszter hagyatéka* következik. **Kertész Imre** *Sorstalanság* c. regénye mellett négy **Esterházy**-művet fordít le: Esterházy spanyol fordítójának tekinthető. KOVACSICS ÁDÁM kevésbé termékeny, ő is kortárs prózát fordít: **Konrád György**, **Kertész Imre**, **Nádas Péter** egy-egy regényét.

Az utóbbi évtized fordításpolitikájában fordulat következett be. Korábban, a 60-as, 70-es években a legfőbb törekvés a magyar irodalom bemutatására irányult a maga történetiségében, a legjelentősebb alkotók művein keresztül. A 90-es években pedig már szinte kizárólag a kortárs magyar próza – általában már nemzetközileg is ismert és elismert – nagymestereinek műveiből válogatnak. A spanyol nyelvű fordítások az angol, német, francia nyelvű kiadások sikerei után születnek – minden bizonnyal így biztosítják be magukat a kockázatot viselő spanyol kiadók.

A fordítások részesedését vizsgálva az ország könyvkiadásában meglepően magas számot kapunk: mintegy 25 %-ot tesznek ki. Ez az arány az EU orszá-

gaiban megszokotthoz képest rendkívül magas. A fordított nyelvek elsősége tartományonként változik, az országos átlag szerint pedig az angol részaránya 50 %. Az ifjúsági és mesekönyvek fele fordítás, és ha az irodalmat egészében nézzük, akkor is nagy számot kapunk. A kiadói tevékenység zöme Madridban és Barcelonában összpontosul, a könyvpiacot néhány nagy könyvkiadó uralja, a kicsi, nem elég tőkeerős kiadói vállalkozások tiszavirág-életűek. „Mindenképpen kockázatot jelent az, hogy szellemi érték alapján kell válogatni a külföldön kiadott művek ezreiből, ezek sikerének okai olyan tényezőknek tudhatók be, melyek nem minden országban reprodukálhatók, a nagy könyvkiadók olajozottan működő marketing-gépezetének beindítása ellenére sem” (Cordón 1999: 62). Minél periférikusabb a nyelv, a kultúra, annál nagyobb a kockázat. E kockázat mértékét csökkentendő a spanyol kiadók a már nemcsak hazájában, hanem külföldön is kipróbált sikerkönyvekhez nyúlnak olyan igazán periférikus nyelv esetében, mint a magyar. A kortárs magyar írók fordításai általában több angol, német, francia nyelvű kiadást követően születnek meg, esetleg néhány nemzetközi díj, elismerés is támogatólag áll már szerzőik mögött (Esterházy, Kertész Imre, Nádas Péter).

Eszmefuttatásunk végére érve ezzel visszakanyarodunk a kiinduló gondolathoz. Az UNESCO és az Európai Unió nyilatkozataikban az elmúlt évtizedben többször hangsúlyozták a kölcsönös fordítás fontosságát, különös tekintettel a kis nyelvi közösségek helyzetére. Látjuk Spanyolország nyitottságát a többi nyugat-európai országhoz képest: az elmúlt évtizedekben befogadó kultúrává vált, alapvetően műveket importál, és nem exportál. E közösségi és nemzeti „elvi nyitottság” ellenére is – gazdasági okok miatt – a magyar könyvek útja továbbra is a világirodalomra át vezet Spanyolországba.

IRODALOM

- ANDERLE Ádám (1992): *América en la cosmovisión húngara*. Előszó az *América Húngara. El Nuevo Mundo en la poesía magiar* c. antológiához. Szeged
- Antología de la poesía húngara* (1981). Corvina, Budapest. Bevezető és Utószó (írta Tóth Éva).
- BABITS Mihály (1979): *Az európai irodalom története*. Szépirodalmi, Budapest
- A Barcelonai Katalán Magyar Kulturális és Baráti Egyesület tevékenységéről*. In: Hungarológiai hírlévl. 1990/3–4: 63–71.
- BART István – RÁKOS Sándor (1981): *A műfordítás ma*. Gondolat, Budapest
- BUENO, SALVADOR (1977): *Cinco siglos de relaciones entre Hungría y América Latina*. Corvina, Budapest
- CASADO VELARDE, MANUEL. (1988): *Lenguaje y cultura*. Síntesis, Madrid
- CORDÓN, JOSÉ ANTONIO (1999): *La traducción en Castilla y León*. In: *Hermenéus* n° 1: 57–82.
- KLANICZAY TIBOR (1990): *A magyar filológia helyzete külföldön*. In: *A hungarológia fogalma*. Szerk.: Giay Béla. Hungarológiai ismerettár 5. NHK, Budapest. 128–148.
- Klasszikus spanyol drámák I–II*. 1967. Helikon, Budapest. Utószó (írta Hegedűs Géza). 749–768.
- 99 poesías: Antología de la lírica húngara contemporánea*. Előszó (írta Jesús Tomé) 1999. Postdata – Orfeusz, San Juan/Puerto Rico – Budapest

SZERB Antal (1941): *A világirodalom története*. Magvető, Budapest

VALBUENA PRAT, Angel (1968): *Historia de la literatura española*. Editorial Gustavo Gili, S.A. Barcelona

FORRÁSOK JEGYZÉKE

Válogatás magyar humoristák műveiből.

Antología de humoristas húngaros. 1922. Madrid: Calpe. Fordította: Andrés Révesz.

Válogatás kortárs magyar humoristák műveiből.

Antología de humoristas húngaros contemporáneos. 1945. Barcelona: Al Monigote de Papel. Válogatta és fordította: Andrés Révesz és J. Garcia Mercandel.

Válogatás magyar költők műveiből a XIII századtól napjainkig.

Antología de las poesías húnrrara desde el siglo XIII. hasta nuestros días. 1981. Budapest: Corvina. Válogatta és fordította: Tóth Éva, David Chericían és mások.

Válogatás kortárs magyar drámákból.

Teatro húngaro contemporáneo. 1969. Madrid: Aguilar. Fordította: Rónai A. Zoltán.

Ady, E. *Válogatás verseiből és elbeszéléseiből*.

Ady, E. 1987. *Antología*. Madrid: Torre. Fordította: Jesús Pardo és Javier Villán.

Ady, E. *Válogatás költeményeiből*.

Ady, E. 1977. *Poesías*. Budapest: Corvina. Fordította David Chericían, Tóth Éva és mások.

Déry, T. *Számadás*.

Déry, T. 1968. *El ajuste de cuentas y otros relatos*. Mexico: Era, Fordította: Sergio Pitol.

Déry, T. *Alvilági játékok*.

Déry, T. 1963. *Juegos de los infiernos (y otros relatos)*. Barcelona: Luis de Caralt. Fordította: Dolores Herrero Villamor.

Déry, T. 1964. *G. A. úr X.-ben*. Bp: Szépirodalmi.

Déry, T. 1970. *Monsieur G. A. in X*. Barcelona: Luis de Caralt. Fordította: José Luis Beltrán

Déry, T. *G. A. úr X.-ben*. Budapest.

Déry, T. 1992. *El senyor G.A. a X*. Barcelona: Edicions 62. Península. Fordította: Sziij Ildikó (katalán).

Déry, T. 1956. *Niki, egy kutya története*. Bp: Magvető.

Déry, T. 1961. *Niki o la historia de un perro*. Buenos Aires: Proyección. Fordította: A. B. Gómez.

Déry, T. 1973. *Kedves bópeer...!* Bp: Szépirodalmi.

Déry, T. 1976. *Querido suegro*. Barcelona: Noguer. Fordította: Szél Erzsébet.

Esterházy, P. 1990. *Hrabal könyve*. Bp: Magvető.

Esterházy, P. 1993. *El libro de Hrabal*. Barcelona: Península. Fordította: Xantus Judit.

Esterházy, P. 1991. *Hahn-Hahn grófnő pillantása. Lefelé a Dunán*. Bp: Magvető.

Esterházy, P. 2001. *La mirada de la condesa Hahn Hahn. Bajando por el Danubio*. Madrid: Alianza.
Fordította: Xantus Judit.

Esterházy, P. 1993. *A szív segédigéi*. Bp: Corvina.

Esterházy, P. 1999. *Los verbos auxiliares del corazón*. Madrid: Alfaguara. Fordította: Xantus J.

Esterházy, P. 1984. *Kis magyar pornográfia*. Bp: Magvető.

Esterházy, P. 1992. *Pequeña pornografía húngara*. Madrid: Alfaguara. Fordította: Jesús Pardo.

Esterházy, P. *Egy nő*.

Esterházy, P. 2001. *Una mujer*. Madrid: Alfaguara. Fordította: Xantus Judit.

Fejes, E. *Rozsdatemető*.

Fejes, E. 1974. *Cementario de chatarra*. Madrid: Aguilar. Fordította: Rónai A. Zoltán.

Füst, M. *A feleségem története*.

Füst, M. 1970. *Historia de mi mujer*. Barcelona: Lumen. Fordította: Francisco Parcerisas.

Gárdonyi, G. *A láthatatlan ember*.

Gárdonyi, G. 1998. *El esclavo de Atila*. Madrid: Valdemar. Fordította: Jacobo Rodríguez.

Heltai, J. *Vacsora*.

Heltai, E. 1941. *Cena, pan, etcétera*. Madrid.

Heltai, J. 1920. *A III-es*. Bp: Athéneum.

Heltai, E. *El cuarto número III*. Madrid, Calpe.

Heltai, J. 1917. *Az utolsó bohém*.

Heltai, E. 1923. *El último bohemio*. Madrid: Calpe. Fordította: Andrés Révesz és J. Garcia Mercadal.

Heltai, J. 1910. *Írók, színésznők és más csirkefogók*.

Heltai, E. 1927. *Escritores, cómicas y otros sinvergüenzas*. Madrid: Calpe. Fordította: Andrés Révesz és J. Garcia Mercadal.

Heltai, J. *Family Hotel. Második Feleségem*.

Heltai, E. 1921. *Family Hotel y Mi segundo mujer*. Madrid: Calpe. Fordította: Andrés Révesz.

Heltai, J. *A masamód*.

Heltai, E. 1922. *La modistilla*. Madrid: Calpe. Fordította: Andrés Révesz.

Heltai, J. *Krajcáros igazság*.

Heltai, J. 1922. *La verdad a perra chica*. Madrid: Calpe. Fordította: Andrés Révesz.

Heltai, J. *Hét sovány esztendő*.

Heltai, E. 1922. *Los siete años de hambre y otros cuentos*. Madrid: Calpe. Fordította: Andrés Révesz.

Heltai, J. *VII. Emmanuel és kora.*

Heltai, E. 1922. *Manuel VII y sus época.* Madrid: Calpe. Fordította: Andrés Révész.

Herczeg, F. *Északi fény.*

Herczeg, F. 1945. *Blancos y Rojos.* Barcelona: Luis de Caralt. Fordította: C. de B.

Herczeg, F. *Férfiszív.*

Herczeg, F. *Corazón de hombre.* Madrid: Calpe.

Herczeg, F. *A palackba zárt szellem.*

Herczeg, F. 1945. *El demonio embotellado.* Barcelona: Victoria (Ariel). Fordította: Oliver Brachfeld.

Herczeg, F. *A királyné huszárja.*

Herczeg, F. 1946. *El gúsar de la reina.* Barcelona: J. M. Massó. Fordította: Oliver Brachfeld és M. A. de Orbók.

Herczeg, F. *Fenn és lenn.*

Herczeg F. 1945. *El perdido amor.* Barcelona: Luis de Caralt. Fordította: Jorge Garzolini.

Herczeg, F. *Az arany hegedű.*

Herczeg, F. 1947. *El violín de oro.* Barcelona: Luis de Caralt. Fordította: Concepción de Bofarull.

Herczeg F. *Az amerikai kalandor.*

Herczeg F. *El yanqui aventurero.* Madrid: Calpe.

Herczeg, F. *Egy lány története.*

Herczeg, F. 1944. *La diva.* Barcelona: Hispano Americana de Ediciones. Fordította: F. de Ocampo.

Herczeg, F. *A Gyurkovics lányok. A Gyurkovics fiúk. Gyurka és Sándor.*

Herczeg, F. 1963. *La familia Gyurkovics.* Madrid: Espaza Calpe. Fordította: Andrés Révész.

Herczeg, F. *A Gyurkovics lányok.*

Herczeg, F. *Las hermanas Gyurkovics.* Madrid: Calpe. Fordította: Andrés Révész.

Herczeg, F. *A Gyurkovics fiúk.*

Herczeg, F. 1921. *Los hermanos Gyurkovics.* Madrid: Calpe. Fordította: Andrés Révész.

Herczeg, F. *Pogányok.*

Herczeg, F. *Los paganos.* Barcelona: J.M. Massó.

Hernádi, Gy. *A péntek lépcsőin.*

Hernadi, Gy. 1972. *El abandono.* Caracas: Tiempo Nuevo. Fordította: Maria Esther Vázquez.

Hunyadi, S. *A fattyú.*

Hunyadi, S. 1944? *El bastardo.* Barcelona: Aries.

Jókai, M. *A sárga rózsza.*

Jókai, M. 1920. *La rosa amarilla.* Madrid: Calpe. Fordította: Andrés Révész.

Jókai, M. *A sárga rózsza*.

Jókai, M. *La rosa amarilla. Novela de la llanura*. Buenos Aires: Espasa Calpe. Fordította: Andrés Révész.

Jókai, M. *A sárga rózsza*.

Jókai, M. 1982. *La rosa amarilla. Novela de la llanura*. Mexico: Secretaria de Educación Publica. Fordította: Andrés Révész.

Jókai, M. *Szeretve mind a vérpadig*.

Jókai, M. 1947. *Amado hasta el patíbulo*. Barcelona: Ibérica J Pugés. Fordította: Juan Alzina y Melis.

Jókai, M. *Az aranyember*.

Jókai, M. 1960., 1972. *Un hombre de oro*. Barcelona: Sopena.

Jókai, M. *A tengerszemű hölgy*.

Jókai, M. 1927. *La de los ojos de ibón*. Madrid: Calpe. Fordította: Andrés Révész és Garcia Mercadal.

Jókai, M. *A janicsárok végnapjai*.

Jókai, M. 1945. *Bajo la sombra de Ali Bajá*. Buenos Aires: Futuro. Fordította: José Goldstein.

József, A. *Verssek*.

József, A. 1975.. *Poemas*. Madrid: Alberto Corazón. Fordította: Fayad Jamis.

Karinthy, F. *Utazás a koponyám körül*.

Karinthy, F. 1955. *Viaje en torno de mi cráneo*. Barcelona: Victoria. Fordította: Oliver Brachfeld.

Karinthy, F. *Utazás a koponyám körül*.

Karinthy, F. 1961. *Viaje alrededor de mi cráneo*. Barcelona: Plaza y Janés.

Karinthy, F. *Utazás Faremídoba*.

Karinthy, F. 1945. *Viaje a Faremido. El último viaje de Gulliver*. Barcelona: Victoria. Fordította: Oliver Brachfeld.

Válogatás magyar írók műveiből.

Los grandes cuenistas húngaros. Madrid: Biblioteca Nueva. Fordította: Andrés Révész és J. García Mercadal.

Kertész, Á. *Makra*.

Kertész, Á. 1989. *Un hombre cualquiera*. Barcelona: B. Fordította: Basilio Losada és Isi Feuerhake.

Kertész, I. 1990. *Kaddis a meg nem született gyermekért*.

Kertész, I. 2001. *Kadish por el hijo no nacido*. Barcelona: Acantilado. Fordította: Kovacsics Ádám.

Kertész, I. *Sorstalanság*.

Kertész, I. 1996. *Sin destino*. Barcelona: Plaza y Janés. Fordította: Xantus Judit.

Konrád, Gy. 1986. *A cinkos*. Bp: Magvető.

Konrád, Gy. 1989. *El cómplice*. Madrid: Alfaguara. Fordította: Szél Erzsébet és Sándor Edit.

Konrád, Gy. 1983. *Kerti mulatság*. Bp: Magvető.

Konrád, Gy. 1998. *Una fiesta en el jardín*. Madrid: Anaya et Maria Muchnik. Fordította: Kovacsics Ádám.

Kosztolányi, D. *Válogatás elbeszéléseiből (Csók, stb.)*

Kosztolányi, D. 1990. *El peto i altres narracions*. Barcelona: La Magrana. Fordította: Faluba Kálmán.

Válogatás a világirodalom kortárs elbeszélőinek műveiből (Kosztolányi D., Molnár F., Móra F., Tamási Á. műveivel).

Antologia de cuentos contemporáneos. 1964. Barcelona: Labor.

Krúdy, Gy. *A vörös postakocsi*.

Krúdy, Gy. 1989. *La carroza carmesi*. Barcelona: Peninsula. Fordította: Xantus Judit.

Madách, I. *Az ember tragédiája*.

Madách, I. 1978. *La tragedia del hombre*. Bp: Corvina. Fordította: Virgilio Piñero.

Büchner, G. *egy szindarabja* és Madách, I. *Az ember tragédiája*.

Büchner G., Madách, I. 1985. *Teatre*. Barcelona: 62. Fordította Déri Balázs és Jordi Parramón (katalán).

Márai, S. *A gyertyák csonkig égnek*.

Márai, S. 1957. *A la luz de los candelabros*. Barcelona: Destino. Fordította: Oliver Brachfeld.

Márai, S. *A gyertyák csonkig égnek*.

Márai, S. 1999. *El último encuentro*. Barcelona: Emecé. Fordította: Xantus Judit.

Márai, S. 1935. *Válás Budán*.

Márai, S. 1951? *Divorcio en Buda*. Madrid: Mediterráneo.

Márai, S. *Eszter hagyatéka*.

Márai, S. 2000. *La herencia de Eszter*. Barcelona: Salamandra. Fordította: Xantus Judit.

Márai, S. 1941. *Az igazi*.

Márai, S. 1951? *La verdadera*. Barcelona: Nausica. Fordította: Oliver Brachfeld.

Márai, S. 1937. *A féltékenyek*.

Márai, S. 1949. *Los celosos*. Barcelona: José Janés. Fordította: Oliver Brachfeld.

Márai, S. *Zendülők*.

Márai, S. 1931. *Los rebeldes*. Madrid: Zeus. Fordította: Luis de Portela.

Márai, S. *Vendéjáték Bolzanóban*.

Márai, S. 1951. *Música en Florencia*. Barcelona: Destino. Fordította: Oliver Brachfeld.

Mészöly, M. 1968. *Saulus*. Bp: Magvető.

Mészöly, M. 1977. *Saul o la puerta de las ovejas*. Barcelona; Buenos Aires; México: Grijalbo. Fordította: J. Bagnozzi.

Mikszáth, K. *Szent Péter esernyője*.

Mikszáth de, K. 1922. *El paraguas de San Pedro*. Madrid: Calpe. Fordította: Andrés Révesz és García Mercadal.

Mikszáth, K. *Az apró gentry és a nép; A beszélő köntös*.

Mikszáth de, K. 1922. *Gente de rumbo y El caftán de Sultán*. Madrid: Calpe. Fordította: Andrés Révesz.

Molnár, F. *A farkas*.

Molnár, F. 1931. *El cuento del lobo*. Madrid: La Frasa, Estampa. Fordította: Andrés Révesz.

Molnár, F. *A Pál utcai fiúk*.

Molnár, F. 1944? *Las raíces del árbol*. Barcelona: Lara. Fordította: M.A. Orbók.

Molnár, F. *A Pál utcai fiúk*.

Molnár, F. 1965., 1979. *Los muchachos de la calle Pál*. Bilbao: Ediciones Paulinas.

Molnár, F. *Marsall*.

Molnár, F. 1952. *Mariscal y un idilio ejemplar*. Madrid: Escelicer. Fordította: Claudio de la Torre.

Molnár, F. 1928. *Olympia*.

Molnár, F. 1930. *Olimpia*. Madrid: La Farsa, 160. Fordította: Tomás Norrás és Andrés Révesz.

Molnár, F. *Játék a kastélyban*.

Molnár, F. 1929. *Una farsa en el castillo*. Madrid: La Farsa. Fordította: Antonio Fernandez Lepina.

Molnár, F. *Játék a kastélyban*.

Molnár, F. 1960. *Los invitados del duque*. Madrid: Escelicer. Fordította: Cecilio de Valcárcel.

Móricz, Zs. *Égi madár*:

Móricz, Zs. 1977. *Pajarito del cielo (y otros relatos excogidos)* Budapest: Corvina.

Nádas, P. 1977. *Egy családregény vége*. Bp: Szépirodalmi.

Nádas, P. 1999. *El final de una saga*. Barcelona: Muchnik. Fordította: Kovacsics Ádám.

Nádas, P. 1986. *Emlékiratok könyve*. Bp: Szépirodalmi.

Nádas, P. 1998. *El libro del recuerdo*. Barcelona: Seix Barral. Fordította: Ana María de la Fuente.

Németh, L. 1957. *Iszony*. Bp: Szépirodalmi.

Németh, L. 1963. *Asco y horror*. Barcelona: Luis de Caralt. Fordította: Mariano Orta Manzano.

Nyíró, J. *Havasok könyve*.

Nyíró, J. *El libro de las montañas nevadas*. Barcelona: Luis de Caralt. Fordította: M.A. de Orbók.

Ottlik, G. 1959. *Iskola a határon*. Bp: Magvető.

Ottlik, G. 1984. *Una escuela en la frontera*. México: Grijalbo. Fordította: Fernando Caralt.

Örkény, I. 1967. *Tóték*. 1977. *Rózsakiállítás*. Bp: Magvető.

Örkény, I. 1984. *El programa estelar. Un commendante en casa*. Barcelona: Argos Vergara. Fordította: Jordi Mustieles.

Örkény, I. 1974. *Macskajáték*. Bp: Szépirodalmi.

Örkény, I. 1991. *Juego de gatas*. Madrid: Publicaciones de la Asociación de Directores de Escena. Fordította: Brigida Alexander és Juan Antonio Hormigón.

Petőfi, S. *Válogatás költeményeiből*.

Petőfi, S. 1974. *Libertad, amor*. Bp: Corvina. Fordította: Fayad Jamis, Antonio Cisneros, Alejandro Corcuera, David Chericán és mások.

Petőfi, S. *Válogatás költeményeiből*.

Petőfi, S. 1921. *Petőfi*. Barcelona: Cervantes. Fordította: Diego Vicente Tejera, Juan Ruíz Estelrich, Enrique Diez-Canedo és mások.

Pilinszky, J. *Szálkák. Kráter*.

Pilinszky, J. 1988. *Estelles*. Barcelona: 62. Fordította: Déri Balázs, Faluba Kálmán és Francesco Vallverdú.

Szabó, M. *Az őz*.

Szabó, M. 1964. *Resentimiento*. Barcelona: Luis de Caralt. Fordította: Julio Gómez de la Serna.

Szerb, A. *Utas és a holdvilág*.

Szerb, A. 2000. *El viajero bajo el resplandor de la luna*. Barcelona: Ediciones del Bronce.

Zilahy, L. *Valamit visz a víz*.

Zilahy, L. *Algo flota sobre el agua*. Barcelona: José Janés.

Zilahy, L. *Szépapám szerelme*.

Zilahy, L. *El amor de un antepsado mío*.

Zilahy, L. *A szökevény*.

Zilahy, L. *El desertor*. Barcelona: Hispano Americana de Ediciones.

Zilahy, L. *Tűzmadár*.

Zilahy, L. 1958. *El pájaro de fuego*. Barcelona: GP. Fordította: Andrés de Kramer.

Zilahy, L. *A fehérszárnyú vitorlás*.

Zilahy, L. 1957. *El velero blanco*. Barcelona: GP. Fordította: Oliver Brachfeld.

Zilahy, L. *A földönfutó város*.

Zilahy, L. 1974. *La ciudad vagabunda*. Barcelona: GP. Fordította: Oliver Brachfeld.

Zilahy, L. *Szépapám szerelme; Halálos tavasz; Valamit visz a víz; Két fogoly; A szökevény; A földönfutó város*.

Zilahy, L. 1965. *Novelas*. Barcelona: Plaza y Janés. Fordította: Oliver Brachfeld.

Zilahy, L. *A lélek kialszik; A fegyverek visszanéznek; Csendes élet; A Dukay család.*

Zilahy, L. 1968. *Novelas.* Barcelona: Plaza y Janés. Fordította: Oliver Brachfeld.

Zilahy, L. *Szépanyám.*

Zilahy, L. 1958. *Retorno al hogar.* Barcelona: GP. Fordította: Oliver Brachfeld.

Zilahy L. *Fatornyok.*

Zilahy, L. 1948. *Torres de madera.* Barcelona: José Janés. Fordította: Oliver Brachfeld.

Zilahy, L. *Csendes élet.*

Zilahy, L. *Vida serena.* Barcelona: Hispano Americana de Ediciones.